

Особливості діагностики схильності сільськогосподарських підприємств до банкрутства.

У статті розглянуті існуючі методи розрахунку фінансових труднощів підприємств і схильності до банкрутства. На прикладі сільськогосподарських підприємств проведена діагностика банкрутства і зроблені певні висновки про використання даних методів. Запропоновані деякі рекомендації по запобіганню зниженню фінансової стійкості сільгосппідприємств.

In the article the existent methods of calculation of financial pressures of enterprises and propensity are considered to bankruptcy. On the example of agricultural enterprises diagnostics of bankruptcy is conducted and certain conclusions are done about the use of these methods. Some recommendations are offered on prevention of decline of financial stability.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сільському господарстві України здійснюються глибокі економічні перетворення. Реформи у аграрно-промисловому комплексі направлялися насамперед на розв'язання макроекономічних проблем, а мікроекономічним аспектам приділялося недостатньо уваги. Сучасні умови вимагають здійснення належного контролю за фінансово-економічним станом підприємств АПК з метою запобігання виникнення кризового стану, особливо значення це мають в умовах вступу в СОТ.

Окремі сільськогосподарські підприємства продовжують потерпати від виникнення й негативного впливу фінансових криз мікроекономічного характеру. Досвід розвинених країн показує, що подолання макроекономічної кризи не приводить до автоматичного усунення криз мікроекономічного рівня. В ринкових умовах кількість різновидів цих криз збільшується, тому наукове обґрунтування засад антикризового управління підприємств АПК нині набуло особливої актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з механізмом банкрутства підприємств, визначенням кризових факторів фінансового розвитку є предметом дослідження вітчизняних і закордонних учених. Істотний внесок у дослідження даних проблем зробили В.І.Арангій, Е.Альтман, У.Бівер, І.Бланк, В.В.Ковальов, М.І.Ковальчук, Л.О.Лігоненко, Г.В.Савицька, П.Т.Саблук, О.А.Слюсаренко, О.О.Терещенко, А.Д.Шеремет, М.Г.Чумаченко, В.В.Юрчишин й інші.

Розкриття механізму виникнення кризового стану підприємства і банкрутства як граничного кризового стану й крайнього заходу антикризового управління поєднується з уточненням поняття «банкрутство». Банкрутство (фінансовий крах, розорення)- це визнана арбітражним судом нездатність боржника в повному обсязі задовольняти вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями і (чи) виконувати обов'язки зі сплати інших обов'язкових платежів [1, 629].

Банкрутство підприємства не відбувається водночас, його може бути обумовлено комбінацією різних чинників, зовнішніх і внутрішніх. Співвідношення може бути у

кожному конкретному випадку різне, і залежить не тільки від особливостей самого підприємства, але і від країни, де вона діє [2, 383].

У сучасній літературі ще не встановилося загальноприйнятого представлення про кризовий стан підприємства. Дехто вважає, що поняття кризи стосується лише процесів макроекономічного розвитку [3, 90]. Інші автори визначають кризовий стан підприємства як зв'язана з життєвим циклом підприємства та зумовлена зовнішніми і внутрішніми факторами [4, 43; 5, 18]. В економічній літературі запропоновано наступне визнання: кризовий стан підприємства – це сукупність ситуацій, які збільшують можливість появи неплатоспроможності підприємства, її розміри провокують виникнення загроз із зовнішнього і внутрішнього середовища й можуть привести до руйнування організаційного, економічного і виробничого механізму функціонування [6, 268].

До проявів фінансових криз сільськогосподарських підприємств належать такі фактори як неспроможність вчасно і в повному обсязі розрахуватися за борговими зобов'язаннями внаслідок нестачі коштів, порушення балансу між доходами і витратами, невірною обраною політикою фінансування; не конкурентоспроможність на ринку товарів через недостатність фінансового забезпечення виробничих процесів, зокрема щодо впровадження прогресивних технологій виробництва, сучасної техніки, високоякісної сировини і матеріалів; порушення ритмічності за зниження ефективності процесу виробництва і реалізації продукції, нездатність вчасно й у повному обсязі забезпечувати операційні процеси; не конкурентоспроможність на ринку капіталів через низьку кредитоспроможність та інвестиційну привабливість; нездатність проводити заходи із захисту земель, сільськогосподарських рослин і тварин, дотримувати екологічних стандартів виробництва; незабезпечення добробуту власників і працівників.

З метою швидкої ідентифікації фінансової кризи, виявлення причин, що її зумовлюють, доцільно впроваджувати систему виявлення загрози банкрутства з метою розробки антикризових заходів, а також спеціальних методів фінансового управління підприємством.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна економіка виробила відповідну систему фінансових методів попередньої діагностики і можливого захисту підприємства від банкрутства. Водночас залишаються питання щодо особливостей виникнення та перебігу фінансових криз у діяльності сільськогосподарських підприємств, а також методичного забезпечення оцінки санаційної спроможності.

Формування цілей статті. Вимагає подальшої розробки механізм банкрутства сільськогосподарських підприємств і його прогнозування, розрахунок показників платоспроможності, що відбували би специфіку даної галузі. Усе це вимагає подальшого дослідження науково-теоретичних основ оцінки кризових факторів фінансового розвитку суб'єктів аграрної сфери і розробки основних напрямів виходу зі стану банкрутства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика антикризового фінансового управління полягає в розробці й використанні системи методів попередньої діагностики загрози банкрутства і механізмів фінансового оздоровлення підприємства. Для діагностики ймовірності банкрутства використовується кілька методів. Відповідно до чинного законодавства України про банкрутство підприємств для діагностики їхньої неспроможності застосовується обмежене коло показників: коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт забезпеченості власним оборотним капіталом; коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності. Недолік цієї системи показників полягає тому, що не може бути єдиного нормативу цих коефіцієнтів для всіх галузей економіки. Тому цієї системи показників явно недостатньо, щоб зробити правильний висновок про ступінь платоспроможності підприємства.

Одним зі способів своєчасного прогнозування неплатоспроможності і низької ліквідності підприємства є експрес-діагностика банкрутства, яка характеризує систему найважливіших індикаторів оцінки банкрутства підприємства в розрізі окремих об'єктів спостереження «кризового поля» [7, 45-49]. На нашу думку показники експрес-діагностики банкрутства у повному обсязі можливо використовувати для сільськогосподарських підприємств.

Одним з розповсюджених методів інтегральної оцінки загрози банкрутства в зарубіжній практиці фінансового менеджменту є «модель Альтмана». Вона являє собою п'ятифакторну модель, у якій факторами виступають показники діагностики загрози банкрутства. Однак слід зазначити, що використання моделі не повною мірою підходять для оцінювання ризику банкрутства наших підприємств. Тому за допомогою кореляційного і багатомірного факторного аналізу встановлено, що найбільшу роль у зміні фінансового стану сільськогосподарських підприємств відіграють такі показники [1, 642]:

X1- частка власного оборотного капіталу у формуванні оборотних активів, коефіцієнт;

X2- оборотний капітал, що припадає на гривну основного;

X3- коефіцієнт оборотності сукупного капіталу;

X4- рентабельність активів підприємства;

X5- коефіцієнт фінансової незалежності.

Дискримінантна факторна модель діагностики ризику банкрутства сільськогосподарських підприємств має таке вираження:

$$Z = 0,111x_1 + 13,239x_2 + 1,676x_3 + 0,515x_4 + 3,80x_5.$$

Константа порівняння – 8. Якщо величина Z-рахунка більше 8, то ризик банкрутства незначний або його немає зовсім. При значенні Z- рахунка менше 8 є ризик банкрутства: від 8 до 5 – невеликий, від 5 до 3 – середній, менше 3 – великий, менше 1 – стовідсоткова неспроможність.

Як комплексний індикатор фінансової стійкості підприємства використовують наступну комбінацію коефіцієнтів [7, 395]:

X1 – коефіцієнт оборотності запасів;

X2 – коефіцієнт поточної ліквідності;

X3 – коефіцієнт структури капіталу (леверидж);

X4 – коефіцієнт рентабельності;

X5 – коефіцієнт ефективності.

Формула для оцінки фінансової стійкості може виглядати так:

$$X = 25y_1 + 25y_2 + 20y_3 + 20y_4 + 10y_5$$

де y_i – значення показника для підприємства (x_i), що вивчається, ділене на нормативне значення цього показника.

Коефіцієнти цього рівняння (25, 25, 20,20,10) є питомими ваги впливу кожного чинника, запропоновані експертами.

Якщо X рівний 100 і більш, фінансова ситуація на підприємстві може вважатися хорошою, якщо ж менше 100, вона викликає неспокій. Чим сильніше відхилення від значення 100 в меншу сторону, тим складніше ситуація і тим вірогідніше настання фінансових труднощів.

Існує інший метод інтегральної оцінки загрози банкрутства – «коефіцієнт фінансування важко ліквідних активів», який використовується у зарубіжній практиці фінансового менеджменту. Імовірність банкрутства дуже низька, коли середня вартість поза оборотних активів та середня сума поточних запасів менше суми власного капіталу. Імовірність можлива, коли сума поза оборотних активів та поточних запасів менше суми власного капіталу та довгострокових банківських кредитів. Висока можливість банкрутства, коли сума поза оборотних активів та поточних запасів менше суми власного, довгострокового і короткострокового капіталу. Дуже висока

можливість банкрутства, коли сума поза оборотних активів та поточних запасів більш суми власного капіталу та довгострокових, короткострокових кредитів.

Як діють розглянуті нами індикатори банкрутства, можна на прикладі підприємств Одеського регіону. У таблиці 1 представлені агреговані баланси сільськогосподарських підприємств Одеського регіону.

Таблиця 1

Агрегований баланс сільськогосподарських підприємств за 2006рік.

Актив	ДДТ Богунівська еліта	СК Еліта	Пасив	ДДТ Богунівська еліта	СК Еліта
Необоротні активи	6788	512	Власний капітал	8893	981
Оборотні активи, у т.ч.	4445	862	Забезпечення наступних витрат і платежів	X	X
Запаси	4174	426	Довгострокові пасиви	X	X
Дебіторська заборгованість	233	434	Короткострокові пасиви	X	100
Грошові кошти та еквіваленти	38	2	Кредиторська заборгованість	2340	293
Баланс	11233	1374	Баланс	11233	1374
Чистий дохід	5121	1264	Чистий прибуток	372	198

Розрахунки в таблиці 2 показали, що обидва підприємства, згідно запропонованим методикам, фінансово стійкі і у них незначний ризик банкрутства. Проте, використовуючи розрахунки «коефіцієнта важкореалізованих активів», згідно даних таблиці 1, бачимо, що у підприємства ДДТ «Богунівська еліта» не виконується умова, при якій сума основного капіталу і запасів повинна бути менше величини власного капіталу.

На нашу думку, високе значення коефіцієнта незалежності для сільськогосподарських підприємств, не завжди говорить про їх фінансову стійкість. Оскільки відсутність позикового капіталу може свідчити про низький ступінь платоспроможності і інвестиційної привабливості.

Таблиця 2

Аналіз схильності до банкрутства окремих підприємств Одеського регіону.

Діскримі- нантна факторна модель	ДДГ Богунів ська еліта	СК Еліта	Комплексний індикатор фінансової стійкості	ДДГ Богунівсь ка еліта	СК Еліта	Норматив і
Частка власного оборотного капіталу у формуванні оборотних активів	0,47	0,54	Коефіцієнт оборотності запасів	1,2	2,96	3,0
Оборотний капітал до основного	0,65	1,68	Коефіцієнт покриття	1,9	2,2	=2
Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу	0,46	0,92	Коефіцієнт структури капіталу	3,8	2,5	1,0
Рентабельність активів	3,3	14,4	Коефіцієнт рентабельності	0,03	0,144	0,3
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,79	0,71	Коефіцієнт ефективності	0,07	0,16	0,2
Показник рахунку	12,642	26,6	Показник рахунку	115,25	119,8	X

На наш погляд, для сільськогосподарських підприємств, із запропонованих моделей, найбільш характерні показники маневреності власного капіталу, платоспроможності і рентабельності. При цьому нормативні значення їх повинні бути уточнені з урахуванням специфічних особливостей галузі. Так, для відновлення платоспроможності економісти рекомендують нарощувати оборотні активи підприємства за рахунок результатів господарської діяльності з одночасним збільшенням прибули. Велику частину оборотних активів у сільськогосподарських підприємств займають запаси. Тому для запобігання виникненню загрози банкрутства підприємствам необхідно спрогнозувати величину виробничих запасів з урахуванням темпів інфляції і розширення об'ємів діяльності підприємства. Значення рівня платоспроможності підприємства не впаде, якщо одержаний прибуток покриє не менше половини приросту запасів.

У ринковій економіці збільшення частки власних фінансових ресурсів не завжди означає поліпшення становища підприємства, можливості швидко реагувати на зміну ділового клімату. Навпаки, використання залучених фінансових ресурсів свідчить про

гнучкість підприємства, його здатність знаходити кредити й повертати, що свідчить про довіру до нього в діловому світі.

Стабільного нормативу співвідношення власних і залучених коштів не існує, бо він не може бути загальним для різних галузей і підприємств. Частка власного й залучених фінансових ресурсів у формуванні активів підприємства і рівень фінансового леверіджу залежить від галузевих особливостей. У сільському господарстві, де швидкість обертання капіталу низька, а частка необоротних активів висока коефіцієнт фінансового леверіджу не повинен бути високим.

Залишається проблемою для сільськогосподарських підприємств отримання довгострокових і короткострокових кредитів. Тому особлива увага при загрозі банкрутства повинна приділятися забезпеченню фінансового оздоровлення підприємства за рахунок зовнішньої допомоги.

Таким чином, питання методики діагностики схильності підприємств до банкрутства залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого обґрунтування, при цьому кожна цих може одержати поглиблену диференціацію.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Методична ідентифікація масштабів кризового стану сільськогосподарських підприємств дає можливість визначити принциповий напрям використовуваних форм і методів його фінансового оздоровлення. Проте, для вироблення антикризових заходів, направлених на подолання фінансової нестійкості сільськогосподарських підприємств необхідно користуватися індикаторами «кризового поля» з урахуванням галузевої специфіки і спиратися на квартальні дані фінансової звітності, оскільки річна звітність не завжди відбиває внутрішні зміни, що відбуваються на підприємстві.

Подальші наукові розвідки щодо подолання проблеми антикризового управління фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств полягають в удосконаленні методичних підходів до оцінювання спроможності підприємств, встановленні причин регіональних особливостей прояви фінансових криз.

Література

1. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - К.: Знання, 2004.-654с.
2. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. - М.: ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2000.- 424с.
3. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению / Под ред. Г.П.Иванова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. – 285с.
4. Антикризисное управление: Учеб. пособие / В.Г. Крыжановский, В.И. Лапенков, В.И. Лютер и др.; Под ред. Э.С.Минаева и В.П. Панагушина . – М.: Изд-во ПРИОР, 1998. – 316с.
5. Антикризисное управление: Учеб. / Под ред.. Э.М. Короткова. – М.: Инфра-М, 2000. – 369с.
6. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.2. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512с.
7. Волкова Н.А. Аналітична оцінка кризових факторів фінансового розвитку агропромислових підприємств // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ – 2005. № 19 – с.45-49.

